

10. Interferențe: fundalul politic al reformelor

Începuturi

Transformările spectaculoase prin care au trecut de la începutul anilor 90 țările din spațiul ex-sovietic au demonstrat o interdependență strânsă între procesele economice și cele politice. În Republica Moldova confruntările politice deseori au lăsat o amprentă negativă profundă asupra desfășurării reformelor economice. Criza de la sfârșitul anului 1998 constituie doar o încununare logică a perioadei îndelungate, când reforma economică în Moldova a fost ostaticul realităților politice. Să revenim la anii aceștia.

Politica de democratizare, "perestroika" lansată de Gorbaciov în 1985, a avut consecințe contrare așteptărilor a însăși inițiatorului ei. Fostele republici unionale au luat în serios faptul că, în conformitate cu constituția unională, ele dispun de dreptul de a se considera state suverane. Țările Baltice au pornit primele într-un mod conștient procesul de desprindere din componența Uniunii Sovietice și de transformare în state recunoscute pe plan internațional. În calitate de forțe motrice ale acestor procese s-au impus noile formațiuni politice sub denumirea de "Fronturi Populare". Cu o oarecare întârziere, procese similare au demarat și în R.S.S.M. După anularea renumitului pe timpuri articol șase din Constituția Uniunii Sovietice care prevedea monopolul partidului comunist, și în Moldova a pornit procesul de structurare a pluralismului politic sub forma de "mișcări obștești". În octombrie 1989 la Chișinău au fost înregistrate patru formațiuni politice noi: Frontul Popular din Moldova, Mișcarea Internaționalistă "Edinstvo", Mișcarea "Gagauz Halkî" ("Poporul găgăuz") și Mișcarea "Vozrojdenie" ("Renașterea"). Cu excepții neînsemnate aceste formațiuni erau constituite conform criteriului etnic. Aceasta reflectă faptul scindării profunde a societății moldovenești în urma confruntărilor din 1988-89 în jurul problemelor care doar la suprafață păreau a fi de ordin lingvistic.

Substratul era mult mai profund. Societatea s-a împărțit în cei care doreau conservarea sistemului politic și a sistemului vechi de relații în societate, și în cei care au simțit posibilitatea de a o schimba. Alegerile au încetat a fi o procedură plictisitoare cu rezultat determinat din timp de funcționarii Partidului Comunist. În primăvara anului 1989 au avut loc primele alegeri cu admiterea mai multor candidați pe o singură circumscripție în Sovietul Suprem al Uniunii Sovietice. Confruntările în jurul problemelor lingvistice s-a transformat în luptă pentru puterea politică. Inițiativa a fost preluată de Frontul Popular, iar Partidul Comunist al Moldovei din vara anului 1989 a pierdut controlul asupra situației. Totuși, situația era destul de confuză din cauza faptului că mulți activiști ai noilor formațiuni politice, inclusiv ai Frontului Popular, continuau să rămână membri formali ai Partidului Comunist.

Lupta pentru statalitatea limbii băștinașilor, revenirea la grafia latină și recunoașterea identității ei cu cea română a zdruncinat din temelie sistemul politic impus pe malul drept al Nistrului (în Basarabia) după formarea RSSM în 1940. În vara anului 1989 mase largi ale populației s-au angajat în confruntările politice.

Procesele politice turbulente din 1988-89 au scos în evidență existența unui contrast politic puternic în interiorul republicii. Linia de demarcare trecea de-a lungul Nistrului și includea or. Bender. Specificul acestei zone, care ulterior a căpătat denumirea de Transnistria, a fost condiționat preponderent de politica centrului unional promovată pe parcursul a mai multor decenii. În ea au fost concentrate întreprinderile de subordonare unională ce făceau parte din complexul militar-industrial al URSS și care constituiau circa 20% din întregul potențial industrial al Moldovei. Tot în acea zonă timp de câteva decenii au fost dislocate trupele Armatei a 14-a, veteranii căreia preferau după trecerea în rezervă să se stabilească tot acolo cu traiul. Acești doi factori au influențat profund spiritele dominante ale populației și au schimbat esențial componența ei etnică și mentalitatea în raport cu a celei de pe malul drept. Majoritatea populației din centrele industriale ale Transnistriei se pronunța categoric atât împotriva procesului de renaștere națională

a băștinașilor, cât și a ideii de transformare a RSSM într-un stat independent. Situația se agrava și din cauza faptului că populația din Transnistria în acea perioadă de timp (1988-89) putea obține informația despre procesele politice din Chișinău numai din presa de limbă rusă, controlată pe deplin de partidul comunist. Partidul, care pierzând inițiativa politică, interpreta tot ce avea loc contrar voinței lui drept manifestări de "naționalism român" agresiv, drept un preludiv a unirii peste noapte a RSSM cu România. Drept consecință, de la bun început au lipsit încrederea și dialogul între maluri. Inițiativa politică pe malul stâng a fost preluată de către formațiunea politică extremistă "OSTK" ("Consiliul Unificat al Colectivelor de Muncă"). Dacă pe malul drept Frontul Popular inițial a apărut în calitate de antipod al partidului comunist, apoi pe malul stâng "OSTK" a apărut în calitate de promotor mult mai dur decât partidul comunist a ideologiei "sovietice", aduse la forma cea mai extremistă.

Totodată, exista un parametru comun pentru participanții confruntărilor politice din Moldova, - nivelul scăzut de cultură politică, mentalitatea totalitară și perceperea primitivă a complexității problemelor din societate. Îndeosebi aceasta se observa în domeniul economic. Atât noii lideri politici cât și populația erau extrem de sensibili la tot ce avea vreo atitudine de aspect național, și indiferenți la problema viitorului economic al Moldovei. Spre regret, în Moldova nu exista la moment o școală puternică și influentă de economiști care ar fi fost în stare să se impună în fața politicianilor în calitate de autoritate în domeniul economic.

Economia Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești de la bun început s-a constituit ca o parte componentă a complexului economic al Uniunii Sovietice. Sectorul industrial, ca și cel agrar, era totalmente integrat în URSS. Circa 90% din volumul schimburilor economice se efectua cu restul Uniunii Sovietice. În Moldova era relativ bine dezvoltat sectorul agro-industrial (în raport cu nivelul general din URSS).

Începând cu alegerile din 1990 în Moldova au avut loc deja cinci campanii electorale (1991; 1996- prezidențiale; 1990; 1994; 1998 - parlamentare). Rezultatele acestor alegeri au influențat puternic mersul reformelor în societate, și, îndeosebi, a celor economice. Totodată, rezultatele lor au reflectat atât schimbările așteptărilor populației pe parcursul acestor ani, cât și reacția ei la consecințele guvernării celor aleși. În acest sens este important de analizat evoluția acestor doi parametri.

Alegerile din 1990 s-au desfășurat conform principiului majoritar în 380 de circumscripții uninominale. Numărul excesiv de mare de circumscripții a fost impus de către conducerea Partidului Comunist din Moldova care considera că Frontului Popular nu-i vor ajunge forțe să acopere cu candidații săi un număr atât de mare de circumscripții. Nici o formațiune politică nu și-a anunțat lista de candidați pe parcursul campaniei electorale. După cum s-a menționat mai sus, situația era destul de confuză deoarece membrii partidului comunist figurau în calitate de candidați din partea tuturor noilor formațiuni politice. Aceasta a permis conducerii PCM să anunțe victoria electorală a PCM, deoarece 83% din noii deputați la momentul alegerii sale continuau formal să rămână membrii lui. În realitate însă, circa 120 de mandate a obținut Frontul Popular; aproximativ același număr de mandate au obținut reprezentanții sectorului agrar aleși în circumscripțiile de pe malul drept; 64 de deputați au fost aleși în circumscripțiile din raioanele de Est al Republicii Moldova, toți fiind "binecuvântați" și promovați de OSTK.

Prima experiență de parlamentarism

Activitatea aceluia prim parlament a trecut prin mai multe faze. Prima a fost puternic marcată de spirite de entuziasm și romantism. În condițiile primilor pași spre democratizarea societății rolul de deputat era cu totul nou pentru cei aleși. Proaspăt apăruta elită politică moldovenească încerca să învețe din mers ce înseamnă a conduce un stat. Candidatura d-lui Mircea Druc, reprezentantul Frontului Popular, la funcția de prim-ministru a fost susținută în parlament aproape unanim. În parlament *de facto* s-a constituit un bloc național neformalizat, constituit din reprezentanții Frontului Popular și conducătorii gospodăriilor agricole, aleși în

circumscripțiile de pe malul drept al Nistrului. Împreună, ei au constituit o majoritate de peste 2/3 care a votat Declarația cu privire la suveranitate la 23 iunie 1990, au aprobat stema și drapelul de stat, etc. Însă faza romantică a durat mai puțin de un an. În parlament a avut loc o regroupare de forțe. Situația politică în Moldova s-a agravat brusc, separatismul în Sudul și Estul Moldovei a ieșit de sub controlul puterii centrale. La 19 august 1990 la Comrat a fost proclamată *Republica Sovietică Socialistă Găgăuză în componența Uniunii Sovietice*, și, respectiv, la 2 septembrie în localitatea Parcani - *Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Nistreană în componența Uniunii Sovietice*. Profitând de greșelile politice ale noilor lideri ai Moldovei, centrul unional a reușit să folosească în Moldova separatismul, spre deosebire de Țările Baltice, drept instrument de șantaj în scopul menținerii ei în componența Uniunii Sovietice. Comportamentul prim-ministrului Mircea Druc a demonstrat că Frontul Popular s-a dovedit a fi nepregătit pentru guvernarea reală. Programul de activitate a Guvernului a fost un document declarativ, bazat pe niște noțiuni romantice asupra modului de funcționare a economiei de piață. Nu era conștientizată complexitatea procesului de schimbare radicală a relațiilor de proprietate și nu erau propuse mecanismele de transformare a economiei. Nici nu s-a încercat estimarea prețului social al acestei economii. Atitudinea categoric negativă față de URSS nu a avut la bază un program de consolidare a independenței economice a Moldovei în calitate de stat suveran. În schimb, Guvernul Druc s-a lăsat atras cu ușurință în confruntările politice din Moldova ignorând procesul de reformare a economiei. Voluntariada din vara anului 1990, organizația de Guvern în calitate de instrument al Frontului Popular, evenimentele la podul de la Dubăsari din luna noiembrie soldate cu pierderea de vieți omenești, au pus capăt existenței blocului național în Parlament. La numai un an de activitate în fruntea Guvernului Mircea Druc a fost destituit din funcție cu participarea unora din foștii săi susținători. Din acel moment inițiativa politică a fost preluată de Președintele Moldovei Mircea Snegur, în umbra căruia a activat timp de un an următorul Guvern în frunte cu Valeriu Muravschi.

Testarea cu privatizarea

Procesul de privatizare a proprietății de stat constituie elementul cheie al reformei economice. Atitudinea față de el, nivelul de abordare, scoate în evidență atât gradul de competență a promotorilor de reforme, cât și interesele lor reale. La rândul său succesul sau eșecul economic al procesului de privatizare poate afecta decisiv mersul reformelor. Realitatea a demonstrat că nici o forță politică din Parlamentul ales în 1990, nici un grup de deputați nu aveau viziuni clare privind modelul procesului de privatizare pentru economia Moldovei. Drept consecință, la 4 iulie 1991 Parlamentul Moldovei respinge proiectul Legii "Cu privire la privatizare" prezentat de propriul Guvern, și adoptă absolut neașteptat varianta legii elaborată și prezentată cu doar câteva zile înainte de un grup de membri al Partidului Social-Democrat din Moldova. Partid care nu avea nici un reprezentant în Parlament și nu avea nimic comun cu puterea.

Problema privatizării pământului a provocat confruntări mult mai dure în Parlament între reprezentanții Frontului popular și "agrarieni". Ultimii care priveau la gospodăriile colective ca un mecanism de control al electoratului și surse sigure de îmbogățire personală căutau cele mai diferite pretexte pentru a frâna la maximum procesul de privatizare a pământului (de dispariție a colhozurilor). Frontul Popular insista categoric asupra dreptului țăranilor la pământ. Codul Funciar, apărut în urma confruntării dintre principalele forțe politice de pe atunci, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1992. Frontul Popular a reușit să obțină dreptul formal al țăranilor asupra pământului, dar Codul Funciar nu conținea nici un mecanism de realizare garantată a acestui drept. Ambele aceste forțe politice, prin intermediul cărora s-au lansat majoritatea politicianilor actuali, au demonstrat un nivel de competență în domeniul economic mult sub nivelul cerințelor, și nu au fost în stare să elaboreze un program coerent de transformare a sectorului agrar al Moldovei în baza principiilor economiei de piață.

Geneza primului partid al puterii

Evenimentele din vara anului 1991 de la Moscova n-au lăsat Moldovei nici o alternativă, la 27 august 1991 într-o atmosferă de entuziasm total Parlamentul a proclamat independența noului stat pe harta politică a Europei. Elita politică moldovenească s-a pomenit față în față cu o serie de probleme fără precedent. Urma ca într-un interval de timp restrâns să fie edificate structurile reale a unui stat real.

Puciul de la Moscova a însemnat concomitent și sfârșitul Partidului Comunist în forma impusă pe timpuri de Moscova. După interzicerea Partidului Comunist deputații-agrarieni, fiind confrunțați cu Frontul Popular și simțind necesitatea unui partid politic pentru apărarea propriilor interese, au constituit în octombrie 1991 Partidul Democrat Agrar din Moldova (P.D.A.M.). "Agrarienii", după divorțul cu Frontul Popular au devenit cei mai influenți în parlament dispunând de 118 de mandate. Totodată, este necesar de remarcat faptul că PDAM, spre deosebire, de exemplu, de Frontul Popular, nu a fost nicicând un partid cu o platformă politică conștientizată de toți membrii săi. În realitate, la început ei s-au consolidat în calitate de foști membri ai partidului comunist dispărut în scopul promovării unor interese corporative legate de organizarea veche a sectorului agrar.

Conflictul armat din primăvara anului 1992, tragedia de la Bender din 18 iunie 1992, au determinat un raport de forțe cu totul nou în Parlament. Numirea în funcția de prim-ministru a d-lui Andrei Sangheli a însemnat *de facto* instaurarea la putere a PDAM și sfârșitul dominării Frontului Popular atât în Parlament, cât și în societate în ansamblu. Din punct de vedere formal, guvernarea acestei formațiuni politice a durat aproape șase ani de zile și s-a terminat la 22 martie 1998 când acest partid n-a întrunit la alegerile parlamentare nici 4%. Totodată, aflarea formală la guvernare a unuia și aceluiași partid politic nu a însemnat conservarea proceselor politice în societate. În acest sens este important de comparat rezultatele alegerilor parlamentare din 1994 și 1998 și de analizat interdependența proceselor politice cu cele economice.

Evoluția spectrului politic

Alegerile din 27 februarie 1994 au fost primele alegeri în bază pluripartită. Tot pentru prima dată ele au avut loc conform principiului proporțional. Toată Moldova a fost declarată o singură circumscripție, iar fiecare concurent electoral prezenta o listă de candidați. Pentru a participa la repartizarea locurilor în parlament era necesar de depășit bariera de 4%. Compararea rezultatelor din 1994 și 1998 este ușurată prin faptul că "regulile jocului" au rămas neschimbate (cu excepții neînsemnate). Rezultatele fiecărui scrutin sunt apreciate de regulă după repartizarea mandatelor în parlament. Totodată, trebuie menționat că din cauza barierei de 4% la scrutinul din 27 februarie 1994 s-au pierdut peste 23% (!) de voturi valabil exprimate; la 22 martie 1998, peste 18%. De aceea, pentru asigurarea corectitudinii analizei este necesar de luat în considerare nu numai repartizarea mandatelor în Parlament, ci și preferințele politice ale alegătorilor care au votat pentru concurenții electorali rămași sub bariera de 4%.

Prima concluzie care poate fi făcută este că deja în 1994 peste 16% din alegătorii care au participat la scrutin au căutat o alternativă atât a "stângii", cât și a "dreptei" moldovenești. În alte condiții acest "centru" ar fi fost reprezentat de 16 mandate de deputați, ceea ce ar fi însemnat cu totul alt raport de forțe în parlament. PDAM nu ar fi dispus de o majoritate absolută în parlament, și chiar prima experiență de alegeri în baza pluripartită i-ar fi obligat pe politicienii moldoveni să creeze un guvern de coaliție. În realitate însă, PDAM a obținut 56 de mandate din cele 104, ceea ce ea permis să creeze un guvern "monocolor" în frunte cu același Andrei Sangheli. Scrutinul din 22 martie 1998 a demonstrat că numărul celor care au căutat o alternativă în "centru" pe parcursul a patru ani s-a dublat, - constituind deja 33,56%. De data aceasta "centrul" este reprezentat în parlament de către Blocul Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă (BPMDP)

care a întrunit 18,1% și, respectiv, 24 de mandate. Totuși, și de data aceasta circa 16% de voturi în "centru" s-au pierdut.

Alegerile parlamentare din 1994 au avut loc atunci când Moldova a făcut pași decisivi în direcția trecerii la economia de piață. Deja a demarat procesul de privatizare. În 1992, în condițiile crizei extrem de acute provocate de conflictul transnistrean, Moldova a început colaborarea cu instituțiile financiare internaționale. În toamna 1993, cu doar câteva luni înainte de primele alegeri parlamentare în condițiile independenței statale a Moldovei, a fost introdus în circulație leul moldovenesc. Prin urmare, la acel scrutin alegătorul Moldovei a decis care va fi acea forță politică care va implementa reforma economică, va pune piatra de temelie în crearea fundamentului economic al noului stat.

Evoluția partidului puterii

Apărut în octombrie 1991 în baza "clubului" de deputați "Viața satului" PDAM către primele alegeri parlamentare pe bază de pluripartitism deja și-a consolidat pozițiile sub mai multe aspecte. În plan organizatoric el dispunea în teritoriu de circa 600 gospodării colective care erau tratate de "agrarieni" drept organizații primare. În situația când populația rurală era foarte slab informată despre esența proceselor din Moldova, ele au constituit un mecanism extrem de eficient de formare a opțiunii electorale la țară. Andrei Sangheli, liderul neformal al PDAM, în 1994 deja de doi ani activa în calitate de prim-ministru. Pe lista de candidați a PDAM a figurat și Președintele Parlamentului de pe atunci Petru Lucinschi, iar Mircea Snegur în calitatea sa de Președinte al țării a susținut deschis această formațiune politică. Prin urmare, majoritatea structurilor puterii executive, fie deschis, fie camuflat, sau implicat în campania electorală de partea PDAM.

Mesajul electoral al PDAM era simplu de tot. Pe fundalul radicalizării Frontului Popular și după conflictul sângeros din 1992 care a șocat majoritatea populației, PDAM a reușit să se impună în opinia multora în calitate de alternativă acceptabilă a extremismului politic, garant al statalității (în sensul ne-unirii cu România), păstrării relațiilor economice tradiționale (cu C.S.I.), etc. Totodată, o parte considerabilă din electoratul moldovenesc era deja afectată de sentimente nostalgice și atitudinea negativă față de asemenea noțiuni ca "economia de piață", "democrația". Alegătorul nu era deranjat de faptul că pe lista de candidați a acestui partid figurau persoane din cele mai diferite și evident întâmplătoare, și de superficialitatea platformei electorale. PDAM a obținut un succes electoral categoric. Cu 43% de voturi și 56 mandate în Parlament din cele 104 PDAM a devenit partid de guvernământ. După victoria PDAM Mircea Snegur, fiind Președintele Moldovei ales prin vot general (8 decembrie 1991), s-a declarat și el membru al acestui partid.

PDAM formal a supraviețuit la cârma țării timp de patru ani. Însă în realitate el nu a fost în stare să-și îndeplinească rolul partidului de guvernământ. Necesitatea de a promova schimbări reale în societate a evidențiat faptul, că deputații PDAM au viziuni politice, ne mai vorbind de interese personale, deseori incompatibile. Adunați pe o listă de candidați de dragul accesului la putere, ei nu au fost în stare să activeze în baza unui program de guvernare comun. Deja peste un an 11 deputați "agrarieni" în frunte cu Nicolae Andronic au plecat din fracțiunea PDAM, acuzându-i pe foștii colegi de partid de lipsă de reformism real. Președintele Moldovei Mircea Snegur s-a distanțat categoric de PDAM, iar peste un timp a intrat și în conflict direct cu ei.

Iluzia existenței PDAM în calitate de partid politic stabil în prezența sa a fost spulberată de concurența electorală din 1996, când trei "agrarieni-94", Mircea Snegur, Petru Lucinschi și Andrei Sangheli, s-au angajat în lupta pentru funcția de președinte al țării. Deși Congresul PDAM l-a susținut în calitate de candidat pe Andrei Sangheli, era evident că membrii PDAM s-au dispersat pe lângă cel puțin patru candidați, Sangheli, Lucinschi, Snegur și Voronin. Eșecul evident al candidatului PDAM Andrei Sangheli în calitate de pretendent la președinție a pus capăt dominației politice a PDAM. Andrei Sangheli a demisionat din funcția de prim-ministru. În aceste condiții păstrarea parlamentului ales în 1994 era condiționată mai mult de dorința deputaților de a se menține timp cât mai îndelungat în fotoliile lor. Inițiativa politică a fost preluată de Petru

Lucinschi, noul Președinte al Republicii Moldova. Noul prim-ministru, Ion Ciubuc, a fost promovat nu în calitate de reprezentant al majorității parlamentare, ci în calitate de "om al Președintelui".

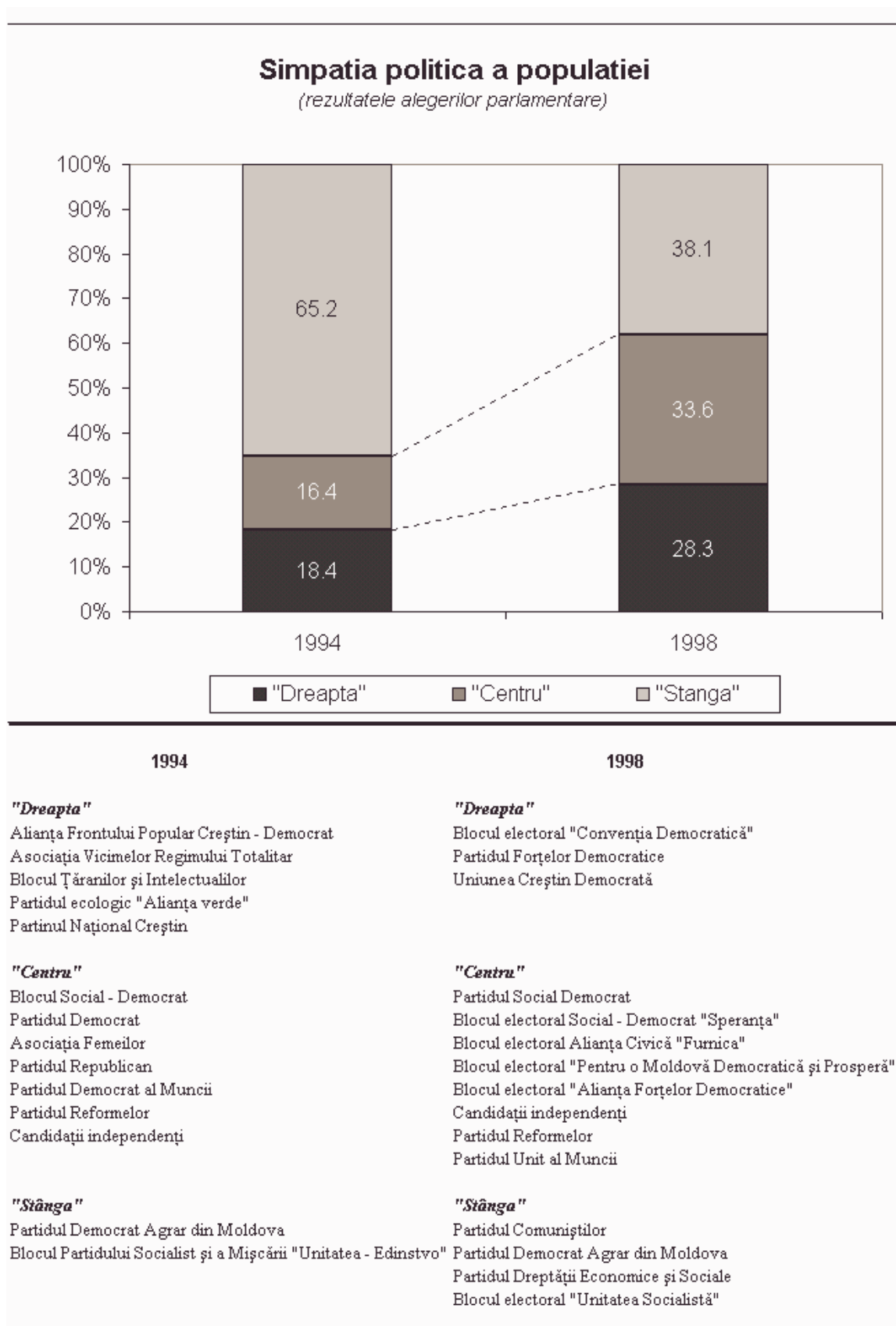
Alegerile parlamentare din 22 martie 1998 au însemnat sfârșitul politic al PDAM. Foștii "agrarieni" în calitate de candidați figurau pe listele a mai multor concurenți electorali, de la Convenția Democratică din Moldova considerată drept forță politică de dreapta, și până la Partidul Comuniștilor din Moldova. Electoratul PDAM din 1994 a fost preluat în marea măsură de Partidul Comuniștilor și de Blocul Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă care se asocia cu așteptările alegătorilor legate de Petru Lucinschi, noul Președinte al Moldovei. PDAM care s-a aflat la guvernare timp de șase ani a obținut în cadrul scrutinului din 22 martie numai 3,63%, ceea ce nu i-a permis să fie prezent în noul Parlament. În urma alegerilor parlamentare din 22 martie 1998 s-a creat un nou raport de forțe. S-a constituit coaliția de guvernământ de centru-dreapta. Foștii lideri ai opoziției au obținut posibilitatea de a participa la guvernarea țării, de a demonstra superioritatea sa în raport cu guvernarea "agrarian-interfrontistă".

Reforma economică și realitatea moldovenească

Aplicarea principiilor economiei de piață în Republica Moldova avea drept scop crearea condițiilor pentru trecerea de la sistemul administrativ de comandă de dirijare a economiei la economia liberalizată. La baza acestui proces se află procesul de schimbare radicală a relațiilor de proprietate, de la proprietatea de stat la proprietatea privată atât în sectorul industrial, cât și în cel agrar. Schimbarea relațiilor de proprietate implică și schimbări radicale ale structurii economiei naționale, agenții economici care nu sunt în stare să se adapteze la condițiile economiei de piață urmează să dispară. Moneda națională convertibilă, rata inflației scăzută, legislația transparentă și politica fiscală stimulatorie urmează să creeze un climat favorabil pentru investiții în economia națională. Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, fiecare în domeniul său, urmează să acorde asistență financiară atâta timp, cât economia națională trece prin dificila perioadă de restructurare. Din punct de vedere politic, acest scenariu de reformă economică ar fi fost firesc să fie promovat de un partid politic cu o doctrină consecvent liberală. Numai în acest caz durata reformei în timp este minimă, și, respectiv, este minimizat prețul social.

Noțiunile de "economie de piață", "restructurare" implică schimbări esențiale în orice țară. Însă, în cazul Moldovei ele echivalau cu schimbări cu adevărat dramatice pentru cetățenii ei. Cuvintele acestea înseamnă că Moldova, cu potențialul său economic care constituia doar un fragment din organismul economic al URSS, se angajează să concureze la egal cu celelalte state pe piața mondială. Contrastul izbitor între ceea ce însemna pe timpuri economia Moldovei în componența fostei URSS, și ce ar trebui să devină economia Moldovei în calitate de stat independent înseamnă, în primul rând, cerințe cu totul noi față de angajații din economia națională. Majoritatea absolută a populației Moldovei s-a dovedit a fi nepregătită sub aspect psihologic și profesional. De exemplu, privatizarea în sectorul agrar pentru Moldova înseamnă apariția a aproape 2 milioane de proprietari de pământ. Dar este absolut clar, că, din acei care au fost timp de o viață "colhoznici", un număr foarte mic va fi în stare să se adapteze la cu totul noile reguli de joc. Totodată, realitățile electorale din Moldova au demonstrat, că numărul cetățenilor care sunt conștienți de ireversibilitatea proceselor și nu sunt afectați de sentimente nostalgice, este relativ mic. Prin urmare, în condițiile alegerilor regulate, "nostalgiei" au avut toate șansele de a vota corespunzător, atât în 1994, cât și în 1998.

Lozincile de "democrație", "economie de piață" au fost enunțate încă la alegerile din 1990. Însă, realitățile care au urmat (criza politică, soldată cu conflict armat, declinul evident al

nivelului de trai, etc.) au adus la compromiterea acestor lozinci în opinia multora. Societatea nu a fost în stare să conștientizeze că ea suferă nu din cauza "democrației", ci din cauza incompetenței celor care s-au angajat să o promoveze. Prin urmare, în 1994 votul "nostalgicilor" (vezi diagrama) a adus la putere un partid care *de facto* constituia un segment din fostul partid comunist. Dar situația în care se afla Republica Moldova în calitate de stat independent, startul energetic al reformelor economice în Rusia nu a lăsat guvernanților Moldovei, ca și în cazul proclamării independenței statale, nici o alternativă. Indiferent de coloratura sa politică ei au fost nevoiți să urmeze calea reformării economiei.

Formarea Guvernului "monocolor" și majoritatea confortabilă în Parlament le-a permis "agrarienilor" să se manifeste liber în calitate de partid de guvernământ. Cel mai evident s-a manifestat nivelul de competență a lor în sectorul agrar. Pe de o parte, încă de la 1 ianuarie 1992 a intrat în vigoare Codul Funciar care teoretic prevedea posibilitatea țăranilor de a deveni proprietari de loturi de pământ. Pe de altă parte, îndeosebi în teritoriu, "agrarienii" creau piedici pentru procesul de împrumut a țăranilor pe toate căile posibile, fiind conștienți care este poziția reală a PDAM în această problemă. Mai mult decât atât, la 8 noiembrie 1994 fracția PDAM prin decizia sa a oprit procesul de împrumut a țăranilor. A fost nevoie de sesizarea opoziției la Curtea Constituțională pentru anularea ei. "Barterizarea" totală a relațiilor economice în sectorul agrar a creat o atmosferă propice furturilor și corupției. Frația PDAM nu a fost în stare să asigure diversificarea piețelor de desfacere pentru produsele moldovenești. Orientarea unilaterală spre piața preponderent rusă a provocat contaminarea sistemului economic moldovenesc cu cele mai grave vicii. "Contabilitatea dublă" a devenit normă în relațiile dintre agenții economici, pentru întreaga societate. PDAM, pornind de la interesele corporative ale liderilor săi, a încercat să salveze varianta socialistă a agriculturii moldovenești prin împovărarea sectorului industrial. Tarifele preferențiale pentru agenții economici din sectorul agrar la resursele energetice, diferitele dotări din bugetul statului, anularea restanțelor la buget, etc. au devenit o normă. Nici la sfârșitul guvernării sale PDAM nu a dispus de un program de transformare a agriculturii Moldovei într-un sector competitiv și viabil al economiei naționale. PDAM nu a înțeles, sau nu a îndrăznit să recunoască în fața alegătorilor săi, că Moldova nu are nici o șansă de a deveni un stat prosper în calitate de țară agrară. Drept consecință a acestei politici "reformatoare" în Moldova a degradat potențialul industrial, dar nici cel agrar nu a fost salvat. În societate a izbucnit corupția, economia tenebră a ieșit de sub control. Ignoranța față de problemele fundamentale a adus la consecințe extrem de grave în sectorul energetic. Blocarea reformelor în acest domeniu strategic pentru orice stat, politica tarifară eronată, neachitățile masive și furturile de energie au adus la degradarea lui din punct de vedere tehnic, au creat un cerc vicios de datorii reciproce care astăzi poate fi rupt numai cu un preț enorm pentru societate.

Conflictul din primăvara-vara anului 1992 de pe Nistru a dus la destrămarea complexului economic unic al Republicii Moldova. După oprirea confruntărilor militare au trecut deja șase ani. Spre regret, în acest interval de timp nu s-a ajuns la nici un progres politic în direcția soluționării conflictului. În schimb, această zonă a devenit o "zonă liberă" pentru contrabanda de țigări, produse petroliere, comerțul ilegal cu armament, etc. Statul, spre regret, nu manifestă nici voința politică, nici competența necesară pentru stoparea contrabandei. Mulți consideră, că pierderile pentru bugetul Moldovei din cauza nesoluționării problemei Transnistriei sunt mult mai mari decât mult râvnitele credite din partea structurilor financiare internaționale.

Economia și "non-stopul" electoral

Un element de contrast pe fundalul proceselor de degradare a economiei naționale a constituit "comportamentul" leului moldovenesc. Grație politicii promovate de Banca Națională a Moldovei s-a asigurat stabilitatea cursului monedei naționale pe parcursul a aproape cinci ani. În Moldova a apărut propriul sistem bancar. Dar s-a dovedit că aceasta nu este suficient pentru înviorarea economiei. Scăderea bruscă a PIB în economia națională în 1995 a fost practic

stopată. Conform canoanelor monetarismului urma să înceapă procesul de înviorare a economiei. Însă ultimii ani au demonstrat, că există încă un factor care afectează extrem de negativ situația din economia națională. Este vorba de "așteptările apocaliptice" în societate în preajma alegerilor și de folosirea structurilor de stat în calitate de echipe electorale. Primul factor provoacă de fiecare dată "fuga banilor" din economia națională, celălalt, - aduce de fiecare dată la paralizia structurilor puterii de stat. Dacă în 1994 PDAM era conceput de toți în calitate de partid al puterii, și de el și-au legat interesele președintele țării, președintele parlamentului și prim-ministrul, apoi în 1996 tot acești trei lideri s-au implicat în concurența electorală, folosindu-i pe funcționarii de stat în echipele sale electorale conform criteriului fidelității personale. În alegerile parlamentare din 1998 membrii cabinetului de miniștri au figurat în calitate de candidați pe listele mai multor concurenți electorali. Peste doi ani de zile statul nu a dispus de un Guvern capabil de a activa în calitate de o echipă consolidată asupra unui program de reformare a economiei naționale, aplicând consecvent principiile politicii monetariste.

Alegerile din 22 martie 1998 numai au agravat situația în acest sens. Formarea noului Guvern în conformitate cu un "algoritm", dar în frunte cu un prim-ministru propus de Președintele țării, nu a adus la formarea unei echipe competente și eficiente în promovarea reformelor. Fără de care orice reformă, și în primul rând cea economică, degradează într-un haos. Criza financiară din Federația Rusă numai a accelerat tendințele negative în economia Moldovei, care au devenit ireversibile încă doi ani în urmă.

Constatări

Una din concluziile care pot fi trase, este că Moldova are nevoie de schimbări în Constituție. Experiența mai multor țări care au trecut prin reforme dureroase a demonstrat că relansarea economică nu poate fi asigurată fără stabilitatea politică. Capitalul privat ne-criminal este mai puțin sensibil la firmele sub care se desfășoară transformările în economie, dar categoric evită zonele de instabilitate politică. Exemplul Chile și a Chinei este semnificativ în acest sens. Fără să se renunțe la principiul separării puterii, Moldova are totuși de ales - sau se renunță la instituția prezidențială și majoritatea parlamentară își asumă toată responsabilitatea, fără să se plângă că îi încurcă Președintele țării, sau alegerea Președintelui prin vot general asigură stabilitatea puterii executive în țară pe cel puțin patru ani. Ceea ce poate să-și permită Italia, schimbând fiecare an câte un guvern, nu poate suporta o țară în tranziție. "Febră electorală" continuă din 1994-98 prezintă interes din punct de vedere politologic, dar consecințele ei social-economice sunt îngrozitoare. Actuala Constituție poate și este perfectă în calitate de remediu eficient contra dictaturii, dar nu corespunde realităților moldovenești în perioada de tranziție.

Cu alte cuvinte, experiența negativă de aplicare a politicii monetariste în Republica Moldova nici de cum nu provine din incorectitudinea principiilor puse la baza ei. Este cert că societatea moldovenească în ansamblu nu a fost în stare să facă față cerințelor, impuse de trecerea la economia de piață. Toți anii de după lansarea reformei economice Moldova nu a dispus de o forță politică care consecvent și competent ar fi promovat reforma economică. Cu toate că pe parcursul acestor ani Moldova nu a dus lipsă de declarații solemne privind fidelitatea principiilor economiei de piață, în realitate a lipsit acea voință politică stabilă, fără care nu se poate de realizat nimic. Constituția Republicii Moldova declară solemn: "Piața, libera inițiativă economică, concurența loială sunt factorii de bază a economiei." Viața însă a demonstrat că fiecare din momentele enunțate nu pot fi realizate într-o societate care a înțeles democrația drept posibilitatea unora de a fura, în condițiile când ceilalți îi invidiază.